

EEEH Dergi

Eşit, Erişilebilir, Engelsiz Hayat

Sayı: 62

Nisan 2019

Editörler: Meral Sözen, Burak Sarı.

Yazım Denetimi: Gülcan Altun, Canan Çam Yücel.

Web Sorumlusu: Burak Sarı.

Ses teknik destek: Burak Sarı

Yayınlayan: Engelsiz Erişim Derneği.

İletişim Bilgileri:

Web: <http://eeeh.engelsizerisim.com>

E-posta: eeehdergi@gmail.com

Facebook: www.facebook.com/eeehdergi

Twitter: www.twitter.com/eeehdergi

İçindekiler

Editörden.....	3
EŞİTSİZ, ERİŞİLEMEZ, ENGELLİ SEÇİM	4
AZ GÖREN OLMAK BİR KİMLİK KARMAŞASI MIDIR?	7
EKRAN OKUYUCU KAYNAKLI AŞIRI VİRGÜL KULLANIMI	11
BİR YOLCU	16
KÜÇÜK KARABALIKLAR	18
RUTİNDEN OLAĞANDIŞINA	21
ETRAFIMIZDAKİ SAĞLAM DUVARLAR	24
Hadi Be!.....	27
KELİME OKYANUSU	35

Editörden

Merhaba sevgili okurlar. Sorgulamanın, paylaşmanın ve öğrenmenin sesi EEEH Dergi, 62. sayısıyla karşınızda.

31 Mart Yerel Seçimleri oldu bitti. Aslında ne oldu ne de bitti. Seçimlere dair olanı ve olmayanı Sevgi Mart anlatıyor.

Olan ve olmayan deyince bir başka karmaşa da "az gören" olmakla ilgili. Görenlerin arasında görme engelli, görmeyenlerin arasındaysa gören olmak nasıl bir şey; onu da Canan Çam Yücel kendi deneyimleriyle anlatıyor.

Ne mutlu anlatacak bir şeyleri olanlara. Anlatmanın en yaygın ve işlevsel araçlarından biri de yazmak. Ama nasıl yazmak? Özellikle ekran okuyucu kullanıcılarında gözlemediği virgül çılgınlığını irdeliyor bu ay Meral Sözen.

Anlatmayı seven bir biz değiliz. Konuk yazarımız Bilge Özel, edebi üslubuyla öyle bir yolculuk anlatıyor ki, bir dostu dinler gibi okuyacaksınız.

Ve dostu düşmandan ayırmakta ustalaşmış yazarımız Burak Sarı, medyada iyilik oyunları oynayarak sığ sulara yaşamaya çalışanların sözde değerlerini sorguluyor tüm derinliğiyle.

Bir sorgulama da Bahar Yavuz'dan. Hem de deprem gibi son derece hayati bir örnek üzerinden. Olağandışına dair bir senaryomuz var mı?

Pratik çözümler mümkün de; tamamen sağlamlardan oluşan bir çevre, henüz düşünsel aşamada set çekiyor olabilir mi yolların üzerine? Cevabı Elif Emir Öksüz değerlendiriyor yazısında.

Gülcan Altun da mükemmel bir sesli betimleme değerlendirmesiyle karşımızda bu ay. "Hadi Be" adlı filmin sesli betimlemesini eşsiz dikkati ve titizliğiyle inceliyor. Sanat eserini adeta yeniden üreten sesli betimleme emekçilerine de rehberlik ediyor aynı zamanda hepimiz adına.

Bir başka iletişim yolu daha var: İşaret dili öğrenmek ister misiniz? Konuk yazarımız Yasemin Mart, en temel cümlelerden başlayarak işaret dilindeki hareketleri yazılı olarak betimliyor bizler için.

Bu ay da okuduk, dinledik, anlattık; rüzgâr gibi bir sayıyla yaşama karıştık. Nefesiyle rüzgârımıza, sesiyle yazılarımıza destek veren Merve Nur Koç'a teşekkür ederiz. Bir sonraki sayıda görüşmek üzere.

EŞİTSİZ, ERİŞİLEMEZ, ENGELLİ SEÇİM

Sevgi Mart

Sevgi.mart@gmail.com

Sayı: 62, Nisan 2019

Merhaba arkadaşlar, biliyorsunuz Ülkemiz bir seçim süreci atlattı. Biz Engelsiz Erişim Derneği olarak yine şablonlar hazırladık; ancak bu şablonları kullanmak mümkün olmadı. Peki neden?

Bu aşamada öncelikle artık benim de içinde bulunduğum ve bundan sonsuz gurur duyduğum Derneğimize, bizlere daha önce hem referandum hem de milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşattığı bağımsız oy deneyimi için sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Hepimiz; gerçekten mahrem, eşit, gizli, özgür seçimin ne demek olduğunu Engelsiz Erişim Derneğinin fedakâr gönüllüleri sayesinde, bundan önceki iki seçimde iliklerimize kadar hissettik.

Hepinizin bildiği gibi seçimler, demokratik toplum düzeninin olmazsa olmaz aktörlerindedir. Herkesin vatandaş olarak siyasi iradesini, gizli, eşit, özgür, mahrem biçimde yansıtabildiği en önemli araç seçimlerdir. Peki, seçimler görme engelliler için ne kadar mahremdir? Ne kadar gizlidir? Ne kadar eşittir?

Gelin önce Engelsiz Erişim Derneği tarafından hazırlanan; ancak çok üzücü biçimde kullanamadığımız şablonların hazırlık sürecine kısaca bakalım: Biliyorsunuz, bu seçimlerde hem çok fazla aday yarıştı hem de hemen her seçim bölgesinde farklı tablolar söz konusuydu. Bu nedenle de daha önce gerek referandum gerekse milletvekili ve cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde kullandığımız tarzda bir şablon işimizi görmeyecekti. İstanbul başta olmak üzere bazı büyükşehirlerde büyükşehir belediye başkanı aday sayısı 20'lere kadar çıkıyordu ki İstanbul'da bu sayı 24'tü. Bu nedenle üzerinde Braille bulunan şablon bastırma mümkün olamayacağından, derneğimizce Yüksek Seçim Kurulu'nca belirlenen kriterler doğrultusunda mühür yuvarlakları içeren şablonların bastırılması tek çözüm olarak görüldü. Ancak şu da bilinmeli ki şablonlar hazırlanırken, Yüksek Seçim Kurulu tarafından derneğimizce talep edilmiş olmasına rağmen pusulaların İl Seçim Kurulları'nca bastırılacağı gerekçesi ile herhangi bir örnek pusula gönderilmedi. Sadece renkler belirlendi ve yasal standartlara uygun olacağı söylendi. Bir de görme engellilerin yanlarında getirecekleri şablonlarla oy kullanabileceklerine dair bir karar verildi. Engelsiz Erişim Derneği tüm koşulları

zorlayarak engelsiz bir seçim deneyimi daha hedefledi ancak son anda pusulalarda yapılan değişiklikler, pusulaların İl Seçim Kurulları'nca bastırılması, derneğimize örnek pusula gönderilmemiş olması gibi gerekçelerle bu deneyimimiz başarısızlığa uğradı. Peki, günümüz teknolojik gelişmeleri, Ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve iç hukuk düzenlemelerimiz dikkate alındığında, böyle bir sorumluluğu bir sivil toplum örgütüne yüklemek ne kadar doğrudur?

Tüm uluslararası düzenlemelerde; seçimlerin serbest olacağı, gizliliği ve mahremiyetinin sağlanması gerektiği ve eşitlik ilkesine dayanmak zorunda olduğu vurgulanır. Ülkemizin taraf olduğu ve koşullarını kabul ettiği sözleşmelerde de durum budur.

Gerek 1982 Anayasası gerekse Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da da gizli oy ilkesi kabul edilmiştir. Şu da var ki Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 2'nci maddesinde, seçmenlerin oylarını tek başlarına kullanacakları da hüküm altına alınmıştır. Tüm yasal düzenlemeler bu yönde iken yapılan son seçimlerde görme engelliler için seçimlere yönelik hangi ilke gerçekleştirilebilmiştir? Sanırım buna cevabımız "Hiçbir ilke" olacaktır.

İlk olarak gizlilik ilkesi ihlal edildi. Oy pusulası şablonlarının oy pusulaları ile örtüşmemesi sonucu, hiçbirimiz oyumuzu gizli biçimde kullanamadık. Kimimiz ailesinden birisiyle gitmek zorunda kaldı sandığa, kimimiz bir arkadaşıyla; kimimiz de sandık görevlisiyle.

Mahremiyet ihlal edildi. Gönülümüzdeki tercihi, bizimle birlikte gelen kişiye açıklamak zorunda kaldık. Belki "Ne var bunda, ailemiz ya da arkadaşımız zaten siyasi tercihimizi bilir." diyeceksiniz. Ancak çok şey var. Özellikle aynı aile içerisinde farklı siyasi görüşe sahip olan bireyler olabilir. Aynı görüşte olsalar dahi aile sohbetlerinde fikir açıklamak başkadır. Ülkede yapılan bir seçimde, Devletin seni birey olarak görerek, mahremiyetini sağlama yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeni ile sandık başında fikrini açıklamak başka. Ayrıca, ailesi ya da arkadaşı olmayanlar, hiç tanımadıkları kişilerle paylaşmak zorunda kaldılar en mahrem tercihlerini.

Eşit katılım ilkesi ihlal edildi çünkü birçok arkadaşımız, sadece yanında güveneceği birisi olmadığından, oy kullanmaya gidemedi. Kendi tercihi olup seçime katılmayanlar için durum elbette farklı. Onların bir tercih hakkı vardır. Aslında gitmek isterse pekâlâ oyunu kullanabilir ama oy kullanmamak da bir siyasi tercihtir. Fakat

görme engelliler için böyle bir seçim yoktu. Ya gidip hiç tanımadığı insanlara görüşünü açıklamak zorunda kalacaktır ki hiç kimse bunu yapmaya zorlanamaz ya da oy kullanmayacaktır. İkinci yolu tercih etmek zorunda kalan arkadaşlarımızın iradesi sandığa yansımada ve onlar, kendi sözlerini söyleyemedikleri bir yönetime tabi olmak zorunda bırakıldılar.

Bu tablo da göstermektedir ki eşitsiz, erişilemez, engelli bir seçim sürecini daha geçirmiş bulunuyoruz. Peki, tüm bu sorunların çözümü nedir? Elbette ki Devletin tüm vatandaşlarını eşit görmesi, Anayasa, Kanunlar ve taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle tanıdığı hakların, tüm vatandaşları tarafından kullanılmasını sağlamak amacıyla gerekli tüm tedbirleri almasıdır. Oy pusulası şablonu ya da bulunacak başka bir yöntemin, yasal düzenlemeler ile standart hale getirilmesi ve her seçim için rutin uygulamaya dönüşmesi; her seçimde, biz görme engellilerin tüm mevzuatla verilmiş hakkımızı kullanabilmek için bin bir türlü mücadele vermek zorunda kalmamamızdır. Seçimden önce sırtını sıvazladıkları engelli kardeşlerinin de birer birey olduklarının kabulü ve eşit, erişilebilir, engelsiz seçim için mücadelelerinde onlarla birlikte hareket etmeleri gerektiği gerçeğinin tüm politikacıların beynine nakşedilmesidir.

Biz vazgeçmedik, bir gün engelsiz seçim hayalimizi gerçekleştirinceye kadar mücadeleye devam ediyoruz.

AZ GÖREN OLMAK BİR KİMLİK KARMAŞASI MIDIR?

Canan Çam Yücel

canancam@gmail.com

Sayı: 62, Nisan 2019

Merhaba Değerli Okurlar,

Bu ayki yazımda az gören bir birey olarak deneyimlediklerimi sizlerle paylaşmak istiyorum. Görme oranım yıllar geçtikçe büyük ölçüde azalmadı, doğduğumdan itibaren az gören bir birey olarak yaşamımı sürdürüyorum. Çocukluk dönemim tam bir çocuk gibi geçti; birçok arkadaşım vardı; birlikte oyunlar oynuyorduk; bazen çarptım, bazen düştüm ama bunlar her çocuğun başına gelebilecek çocukluk kazalarıydı. Çocukken her şey normaldi. Gördüğümü sandığım bazı şeylere anlam veremesem de bana göre her şey yolundaydı, görmek budur sanıyordum, herkes benim gibi görüyor diye düşünüyordum ya da belki de görmek üzerine hiç düşünmüyordum bile. Görme ile ilgili bir problem olduğunu sadece göz doktorlarına gittiğimde anlıyordum o zamanlar. Koşmak, yüzmek, bisiklete binmek en sevdiğim sporlardı, futbol oynamaya bayılırdım, hata yapmaktan asla çekinmezdim, her etkinliğe, her oyuna katılırdım herhangi bir kısıtlama olmaksızın.

Okul öncesi döneme kadar ailem durumumu bir görme problemi olarak görüp doktor doktor geziyordu. Kimden, hangi doktoru duysalar; belki görüşüm daha da artar umuduyla o doktora götürüyorlardı beni. Haklıydılar kendi açılarından, onlar benim annem ve babamdı ve çocuklarının daha iyi görmesi için ellerinden geleni yapmak istiyorlardı. O zamanlar ailemi eğitsel anlamda bilinçlendirecek nitelikli faaliyetler pek yoktu. Sanırım doktorların da eğitim anlamında herhangi bir yönlendirmesi olmadı.

İlkokul çağına geldiğimde ailemi bir telaş sardı, bir okula gidecektim ama nereye? Gönülleri daha iyi görmemden yanaydı ancak her doktora gidişlerinde “Bu hastalığın bir çaresi, tedavisi yok mu?” sorusunu soruyorlardı doktorlara ve hep aynı cevabı alıyorlardı: “Hayır, bu konuda tıbbi çalışmalar devam ediyor ancak henüz bir tedavisi yok.” Annem ve babam nasıl tıbbi bir bakışa sahipse, doktorlar da bir o kadar tıbbi bakış açısıyla cevap veriyorlardı. Hiçbir şekilde eğitsel anlamda bir yönlendirme yapmadılar. Ancak ailem eğitimi çok önemsiyordu, bir şekilde ilkokula başlamam gerekiyordu. Nereden öğrendiklerini bilmiyorum ama araştırmış olmalı ki İstanbul’daki tek görme engelliler okuluna kayıt yaptırmak üzere götürdüler beni. Ancak

sonra ne olduysa bilmiyorum, oraya kayıt ettirmek istemediler. O yıl birinci sınıfları okutacak tanıdık bir öğretmenin sınıfına kayıt ettirdiler beni. Anlayacağınız, tamamen tesadüf olarak kaynaştırma öğrencisi oldum.

Okula başlamadan kısa bir süre önce babam bana küçük bir yazı tahtası aldı; akşamları evde bu tahta üzerinden okuma-yazma çalışmaları yaptırıyorlardı bana. Az gören olmam sebebiyle el-göz koordinasyonunda sıkıntı yaşıyor, yazıları satır üzerine düz bir şekilde yazamıyordum. Annem ve babam, defterimin çizgileri üzerinden sürekli tükenmez kalemle geçiyor ve satır çizgilerini kalınlaştırıyorlardı benim için. Böylece okuma-yazmayı yaşitlarımla birlikte ilk dönemin sonunda söktüm. Eğitime önem veren, bilinçli bir ailenin çocuğu olmanın avantajını yaşadım hep. Tabii eğitim hayatımda dedemin de çok büyük bir rolü vardı; ilkokulda sınıf daha aydınlık olsun, ben daha iyi görebileyim diye sınıftaki lambaları daha yüksek voltajlı lambalarla değiştirmesini hep gülümseyerek hatırlamışım. Retinitis Pigmentoza nedeniyle hep aydınlık ortamları çok sevmişimdir. Dedem de daha iyi görebileceğim bir ortamda eğitim alayım diye elinden geleni yaptı.

İlkokul yıllarım çok keyifli geçti ancak ortaokula geldiğimde işler biraz değişmeye başladı. Görmede yaşadığım sıkıntılar, yaşitlarımla okul ortamında yaptığım etkinliklerde kısıtlılık getirmeye başladı. İlkokuldayken her oyuna, her etkinliğe tüm cesaretimle katılırken, ortaokulda daha fazla hareket veya daha iyi görmeyi gerektiren etkinliklerden kendimi geri çekmeye başladım. Örneğin, beden derslerindeki voleybol, basketbol gibi oyunlarda topu takip etmekte sıkıntı yaşıyordum. Öğretmenlerim hep beden derslerinden muaf olmamı istiyorlardı ailemden. Arkadaşlarımla birlikte bu derslere aktif katılabilmem için beden öğretmenlerimin hiçbir zaman bir çabası olduğuna rastlamadım. Aslında belki beden öğretmenlerim etkinliklerde bazı uyarlamalar veya düzenlemeler yapsaydı, beden derslerine daha aktif katılım sağlayabilirdim. Okuma yapabilmek için çok büyük puntolu yazılara ihtiyaç duymuyordum, kitaplarımı rahatlıkla okuyabiliyordum, sadece sınavlarda hızımı biraz daha arttırabilmek için puntoyu biraz büyütüyorlardı benim için. Küçük puntolu yazı okuyor, gayet rahat yazı yazabiliyor ancak çok hareket gerektiren ya da iyi bir takip gerektiren etkinliklerde beklenen verimliliği sağlayamıyordum. Beden derslerinde muaf olmamama rağmen, bazı zamanlar oturup arkadaşlarımı izlemek o zamanki çocuk aklımla canımı sıkıyordu.

Okul hayatım boyunca hep tahtaya yakın olabilmek için en önde oturdum, her dönemin başında tanıştığım yeni branş öğretmenlerime kendimi anlatmak zorunda kaldım. Öğretmenlerime hep şöyle diyordum ortaokul ve lisede: “Benim görme problemim var, bana söz vermek istediğinizde ismimi söylerseniz, bana sorduğunuzu anlarım ancak ismimi söylemezseniz, bana sorduğunuzu fark edemeyebilirim. Sınavlarda yazıları biraz daha büyük puntolu basmanıza ihtiyacım var, o zaman daha hızlı okuyabilirim. Tahtaya yazdıklarınızı sesli olarak da söylerseniz, daha rahat not alırım.” Bu ve buna benzer cümleleri kurmak, bir çocuk olarak beni hem sıkıyor hem de üzüyordu bazen.

Yukarıda sıraladığım karmaşık durumlar, az gören olmaktan kaynaklanıyordu hep. Ben gidip kendimi anlatmadıkça, kendimi tanıtmadıkça, kimse anlamıyordu bir görme engelim olduğunu. Çünkü gözümde herhangi bir deformasyon yoktu ya da görme engelli olduğumu anlayabilecekleri bir ipucu. Ya ben anlatıyordum kendimi ya da az gören olmamdan kaynaklı bir görme yanığı yaşıyordum kendimi ele veriyordum. Bu durum, lise yıllarında etkiliyordu artık beni. Hata yapmaktan çekiniyor, ya her şeyi görmeye çalışıyor ya da tanıdık olmayan ortamlarda göremediğim durumlarda sessiz ve çekinik kalmayı seçiyordum.

Aslında üniversite yıllarında anladım; benim bir görme problemim yoktu, ben görme engellydim. O zamana kadar bunu sadece bir görme problemi olarak algılama nedenlerim arasında; doktorların gerekli açıklamaları aileme net olarak yapmamaları, ailemin herhangi bir yönlendirme hizmeti almamasından dolayı beni gören bir çocuk olarak yetiştirmesi gibi etkenler vardı. Üniversite yıllarına kadar hiç görme engelli bireylerle bir arada olmamıştım, “engellilik” ya da “körlük” kavramlarıyla üniversitede yüzleştim. Üniversiteye ilk başladığım iki yıl okula baston kullanmadan gittim. Aslında çok uzun bir yol gidiyor, çoğu kez de risk alıyordum belki. Üniversitede kampüs içinde baston kullanmadan rahat hareket edebiliyordum ancak kampüs dışında şu anki hızıma göre çok daha yavaş hareket ediyordum. Çünkü ışık, görme oranımı etkiliyor; zaman zaman görme yanıklarım olabiliyordu; hep temkinli yürümek zorunda kalıyordum. Çevremdeki kör arkadaşlarım daha hızlı, daha özgüvenli hareket ediyorlardı baston kullanarak. Ve karar verdim, ben de baston kullanmalıydım, daha özgür olmalıydım, akşam hava kararmadan önce evde olma kısıtlılığı son bulmalıydı, tam bağımsız olmak istiyordum. Karar verdim vermesine ama nasıl bastonu elime alıp da düşecektim yollara? Aslında gördüğüm birçok şey vardı ama ya peki göremediklerimiz? Bu nedenle kullanmalıydım bastonu. Fakat ailem, çevrem ne

düşünecekti bu konuda? Şimdiye kadar gören kimliğiyle hareket eden Canan, bundan sonra nasıl algılanacaktı çevresi veya toplum tarafından? Kendim baston kullanmanın bir ihtiyaç ve hatta bir gereklilik olduğunu biliyordum ancak ya insanların tepkileri, bakışları, onlar ne olacaktı?

Bastonla ilk yola çıktığım günü hala dün gibi hatırlıyorum. Canan olarak daha da özgürleşmek mükemmel bir duyguydu ancak bana tuhaf tuhaf baktıklarını düşündüğüm sokaktaki insanlar hiç canımı sıkmadı diyemem. Bastonsuz yürürken kimsenin umrunda olmayan Canan, birdenbire insanların göz hapsinde tuttuğu biri olmuştu. “Gören” kimliğimi bırakıp “kör” kimliğine geçmiştim. Gerçekten çok karmaşık duygular, çok karmaşık bir ruh hali içindeydim. İçten içe özgürleşen ben, bastonun etkisiyle insanların bakışlarının tutsağı olmuşum. Hep bu sağlamlılık algısıydı beni kimlik karmaşasına iten. Oysa ben az gören bir bireydim.

Az gören olmak nedir dersiniz, deneyimsel olarak; görenlerin yanında kör olmak, körlerin yanında gören olmak. İşte tam da anlatmak istediğim bu. Oysa ben birilerinin gördüğü yerde değil, kendim olmayı becerebildiğim yerde kimliğimi kazanıyorum. Neden insanlara kendimi anlatmak zorunda kalıyorum hep. Aslında bu yazının çıkış noktası da bu. Geçen gün sürekli alışveriş yaptığım bir yerde yine bir şeyler alıyordum. Oradaki satıcı bana neden gözlük taktığımı sordu. Muhtemelen “Bu kadının elinde baston var, gözünde gözlüğün ne işi var?” diye düşündü. Ben de “Çünkü ben az görürüm, gözlükle daha net görüyorum” dedim. Tabii ikna olmadı, başka bir soruyla devam etti: “Peki, beni görüyor musun?” dedi. Ben de “Evet.” deyince, “Peki, nasıl biriyim ben?” dedi. Verdiğim cevaptan tatmin olmuş olacak ki gülümsedi ve başka bir soru sormadı.

Kısaca özetlemek gerekirse, ben az görmenin bir kimlik karmaşası olduğuna inanıyorum. Ancak zihnimde bu algıyı yaratanın; hem gören hem de kör toplum olduğunu düşünüyorum. “Az gören” kavramı, Türkçe alanyazında yeni yeni yer bulmaya başlayan bir kavram. Yapılan araştırma ve tezlerde “az gören” kavramına çok nadir rastlanıyor. Tabii az gören bireylerin de bu konuyu sahiplenmesi, bunun bir kimlik olduğunu kabul etmesi gerekiyor. Bizler az gören bireyler olarak sürekli kendimizi anlatmak zorunda hissetmemeliyiz kendimizi. Kimsenin de bizi anlamasını beklememeliyiz. Anlaşılır olmak değil, kendimizi kabul ettirmek bence her şeyden daha önemli.

EKRAN OKUYUCU KAYNAKLI AŞIRI VİRGÜL KULLANIMI

Meral Sözen

Meralsozen1@gmail.com

Sayı: 62, Nisan 2019

Bu yazı; ekran okuyucu kullananlara doğrudan, ekran okuyucu kullanan biriyle yazışma yapanlara dolaylı olarak hitap ediyor. Ve elbette bir de entelektüel merakları olanlara...

Başta kendimde olmak üzere ekran okuyucu kullananların çoğunda gözlemlediğim bir durum var: Aşırı ve gereksiz virgül kullanımı. Bunun sebebi noktalama işaretleriyle oluşturmaya çalıştığımız vurgu ve yarattığımız ritim.

Her birimiz ekran okuyucuları farklı konuşma hızlarında ve farklı kişiselleştirilmiş ayarlarda kullanıyoruz. Yine de hepimizin anlamı belirginleştirmek için oluşturmaya çalıştığı ortak bir ritim olduğunu düşünüyorum. Çoğu kez virgüller aracılığıyla ekran okuyucunun sesini duraksatıyor ve bu sayede bir vurgu veriyoruz. Aksi halde yeteri kadar net anlaşılamayacağını düşünüyoruz.

Virgülün nerelerde kullanılacağı kurallarla belirlenmiş olmakla birlikte, yazarın özellikle vurgu vermek istediği yerlerde gerek görmesi halinde kullanabilmesinin de önü açık. Peki, neye göre gerekli veya gereksiz olduğuna karar vereceğiz? "Ben gerek görmüşüm ki koymuşum..." Buna benzer söylemlerle yıllarını geçirmiş biri olarak son zamanlarda iyice azaltdığımı düşünsem de hala ortalamanın çok üzerinde virgül kullandığımı şaşırarak fark ediyorum; daha doğrusu fark ettiriliyorum! Bu konuda yıllardır benimle uğraşan ve hala gelinen noktadan memnun olmayan Murat Kefeli'ye selamlarımla birlikte teşekkürlerimi sunmak isterim. Özellikle jüri önüne çıkacak yazılarımın düzelti önerilerini yaparken çoğu zaman aramızda gerginliklere sebep oluyor bu durum. Yazdığım bir öyküde çok gerekli olduğuna emin olduğum yerlerdeki virgülleri bile çıkardıktan sonra, kendisi yazıyı okuduğunda hala en az beş tane gereksiz konulmuş virgül bulabiliyor! "Neden gereksiz?" "Neye göre gereksiz?" sorularına geri dönecek olursak; fazladan attığımız virgüller, yazdıklarımızı görerek okuyanların okumalarını veya anlamalarını kolaylaştırıyor aksine zorlaştırıyor. Cümleleri gereksiz bir biçimde kesintiye uğrattırıyor ve anlam bütünlüğünü bozuyor.

Tam da burada düşünülecek bir konu daha var: biz yazma eylemimizi görenlerin standartlarına göre mi yapmak zorundayız? Yazdıklarımızın görsel olarak nasıl durduğuna göre mi şekil vermek zorundayız? Yazım ve noktalama kuralları görenler merkezinde belirlenmiş durumda. Görsel olarak vurguya ihtiyaç duyulan yerlerde ilgili noktalama işaretinin konulması gerekiyor ama işitsel olarak vurguya ihtiyaç duyulması diye bir durum hiç söz konusu bile değil. Görenleri referans olarak belirlenmiş standartlara neden uymak zorunda olalım ki? Peki, görerek okuyup yazanlarla duyarak okuyup yazanlar için ayrı dilbilgisi kuralları işletilmesi ne kadar mantıklı? Ekran okuyucu teknolojilerin de görece yeni olduğu düşünülürse ilerleyen zamanlarda imla ve noktalamayla ilgili kavram ve kuralların daha evrensel bir zeminde yeniden oluşturulması söz konusu olabilir mi? Sonuçta yazı dili dediğimiz şey başlangıcından bugüne değin tamamen görsellikle var olmuş bir yapı. Belki de dilbilimsel açıdan en temel kavramların yeniden tanımlanması gerekecek. Mesela "işitsel yazı dili" gibi bir alan çalışmasına ihtiyaç duyulabilir.

Şimdilik içinde bulunduğumuz durum bu kadar sorunlu ve karmaşık değil. Yukarıda tohumlarını ektiğim düşünceler kendi entelekt zeminlerinde beslenip gelişecekler. Yazının dijitalleşmesi, emojilerin yazı diline girmesi gibi süreçler ister istemez yeni dilbilimsel alanlar açacak. Şu an bunlar doğrudan yazımızın konusu değil. Bu karmaşık meseleye hiç girmeden yolumuzu ayırabileceğimiz bir nokta var, oraya dönüyorum tekrar: Görsel olarak gerekli olmayan bir virgül işareti, işitsel olarak gerekli olabilir mi? Bana öyle geliyor ki, cevap "hayır". En azından şimdilik...

İşitsel olarak bizim gerekli bulduğumuz o virgölün aslında bizim için de bir işlevi olmayabilir. Sadece alışkanlık olabilir. Kimilerimizce bir tür takıntı olmaya doğru giden bu virgül koyma alışkanlığının aslında gereklilikten doğmadığının en açık kanıtı ise görenlerce yazılmış metinleri bilgisayar veya telefonlarımızda ekran okuyucular aracılığıyla okurken hiçbir anlama güçlüğü çekmiyor oluşumuz. Çoğumuz ekran okuyucuları oldukça hızlı kullanıyoruz, bu nedenle okunan metnin yoğunluğuna göre bazen çok hızlı akmasından rahatsız oluyor olabiliriz. İşte buradaki rahatsızlık doğrudan virgül kullanımıyla değil ekran okuyucunun hızıyla ilgili olabilir. Yani biz aslında virgölü, bir tür ekran okuyucu yavaşlatıcısı olarak kullanıyor olabiliriz.

Aşağıya pratik değerlendirme amaçlı örnek bir cümle yazıyorum. Aynı cümlenin farklı sayılardaki virgüllerle oluşmuş hallerini alt alta okuyarak kulağınıza veya gözünüze en

doğru geleni belirleyebilirsiniz. Cümlelerin başında sıfırdan başlayıp beşe kadar giden sayılar, cümlede kullanılan virgöl sayısını gösteriyor.

0: Sabahları erkenden kalkıyorum ancak yine de akşam bir türlü uykum gelmiyor.

1: Sabahları erkenden kalkıyorum, ancak yine de akşam bir türlü uykum gelmiyor.

2: Sabahları erkenden kalkıyorum, ancak, yine de akşam bir türlü uykum gelmiyor.

3: Sabahları erkenden kalkıyorum, ancak, yine de, akşam bir türlü uykum gelmiyor.

4: Sabahları erkenden kalkıyorum, ancak, yine de, akşam bir türlü, uykum gelmiyor.

5: Sabahları, erkenden kalkıyorum, ancak, yine de akşam, bir türlü, uykum gelmiyor.

Bilmiyorum ki kaçımız ilk cümlede olduğu gibi hiç virgöl olmadan yazar bu cümleyi. Doğrusu sıfır nolu cümle olacak. Doğrusunu bilmekle ve burada söylemekle beraber, bana da sorsanız sanki iki nolu cümle daha bir uygun geliyor kulağıma. Seçtiğimiz cümlenin başında yazan rakam, virgöl konusundaki takıntı düzeyimiz hakkında da bir fikir veriyor olabilir bize.

Virgöl çılgınlığını normal düzeylere çekebilmek için bazı çözüm önerilerimi aşağıya sıralayarak ilgilerinize sunmak istiyorum:

-Virgöl kullanımına ilişkin kuralları TDK web sitesinden kontrol ederek bilgilerimizi güncellemek. (İlgili link aşağıdadır.)

-Yazdığımız veya okuduğumuz metinlerdeki virgüllerin hangilerinin kulak veya el alışkanlığından kaynaklandığını tespit etmeye çalışmak.

-Kullandığımız bir virgölü kaldırdığımızda anlamca bir kayıp olup olmadığını kontrol etmek.

-Virgölü, yapı ve anlam bakımından gerektiği için mi yoksa ekran okuyucuyu yavaşlatmak için mi kullandığımızı ayırt etmek.

-Akışın veya vurgunun anlaşılabilirliği azalttığını düşündüğümüz metinlerde ekran okuyucuyu yavaşlatmak.

-Çok uzun tek bir cümle kurmak yerine nokta işareti ile birbirinden ayrılan kısa cümleler kurmak.

-Gereksiz yere kullanılan noktalama işaretlerinin yazarın üslubu değil hatası olarak değerlendirildiğini göz önünde bulundurmak.

Yazım ve noktalamalar konusunda birbirimize geri bildirim vermekten çekinmemek.

Bu öneriler, aşırı virgül kullanımının alışkanlıktan kaynaklandığı varsayımına dayanarak oluşturulmuştur. Ancak alışkanlıkların da bazı ihtiyaçlardan doğmuş olabileceği düşünülürse, önümüzde gidilmesi gereken başka bir yol daha açılır. O da, ekran okuyuculardaki vurgu ve tonlamaların, yazı dilindeki noktalama işaretlerinin işlevlerine göre uyumlu hale getirilmesidir.

Örneğin başlarına rakamlar vererek bir liste oluşturduğumda, rakamdan hemen sonra "-" tire işareti koyduğumda veya rakamdan hemen sonra "," virgül işareti koyduğumda tonlama ve duraksama çok farklı oluyor. İstediğim tonlamayı yakalamak için rakamın yanına virgül işareti koymayı tercih ediyorum bu yüzden. Ancak elbette doğrusu bu değil. Teknolojik meseleler benim çok anladığım işler olmadığından bu konuda detaylı bir çözüm söyleyemiyorum. Ama çok da zor olmasa gerek, diye düşünüyorum. Yapılması gereken iş, ekran okuyucuların ilgili ayarlarında, sembollerin vurgu ve tonlamaya olan etkisini mükemmelleştirmek. Mesela noktayla biten bir cümlenin ardından büyük harfle başlayan bir cümle çok iyi vurgulanırken, yeni başlayan cümlenin büyük i harfiyle (İ)başlaması halinde aynı vurguyu alamıyorum. Sonuç olarak ekran okuyucularda yapılacak her türlü iyileştirme yazım kurallarına uygun yazmamıza katkı sağlayacaktır. Jaws'ın son sürümünde yanlış yazdığımız bir sözcükten hemen sonra sesli uyarı verme özelliği olduğunu, bu sürümü deneme fırsatı bulan Engin Yılmaz'dan öğrendim ve bu hayli iyi bir gelişme.

Her şeye rağmen, ekran okuyucularla okuyup yazmanın kendine özgü standartları olması gerekirse, bu standartların oluşturulmasında da savunulmasında da söz söyleyecek olan ekran okuyucu kullanıcılarıdır. Yani ekran okuyucusu denen şey tamamen yok sayılarak oluşturulmuş yazım kuralları, bizim için işlevsel değilse, dahası işimizi zorlaştırıyorsa, anlamamızı veya anlatmamızı güçleştiriyorsa, yalnızca görsel referanslara göre tasarlanmış kurallara uymak zorunda olup olmadığımızı sorgulamaya hakkımız var.

Bununla birlikte ben hiç nokta kullanmadan, hiç büyük harf kullanmadan, cümleleri sadece virgüllerle ayırarak yazdığım bir metni ekran okuyucu kullanan bir arkadaşıma gönderdiğimde hiçbir sorun olmazken; aynı metin bir gören için yeteri kadar erişilebilir olmayan bir metin olmuş olacaktır. Bu durumda görerek ve duyarak okuyanlar için eşit düzeyde işlevsel olan ortak kural ve standartlar olmak zorunda.

Sonuç olarak, bazen standartları yakalayan bazen de o standartları yeniden belirleyen bizim tutarlı zihinsel çabalarımız olacak.

Hem okuyan hem yazan herkese sevgiyle.

Türk Dil Kurumu'nun noktalama işaretlerinin kullanımına ilişkin örnekli açıklamaları için

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187

adresini ziyaret edebilirsiniz.

BİR YOLCU

Bilge Özel

bilgeozel88@hotmail.com

Sayı: 62, Nisan 2019

Kaç kere gidip, kaç kere gelmişti aynı yolu. Yüzlerce kez, hatta binlerce...

Bazen geçmek bilmezdi zaman, bazen de otobüs camına yaslanarak geçen uyku kadar kısa sürerdi; ayırırdı bazen yuvasından. Peçeteyi yüzüne kapatıp ağlardı. Acaba görür müydü diğer yolcular? Aman görmesinlerdi sakın. Hatta koridoru adımlayıp duran şu muavin de görmesindi. Gelir, dikilirdi tepesinde. Çünkü ağlayamazdı bu yolcu. Arkadaşının gönderdiği komik bir mesajı telefonda okurken gülemezdi. Ne su içerdi, ne de çay-kahve. Kendi de inemezdi zaten. "Acaba var mıydı karşılamaya gelecek birileri?" Çoğu muavinin aklından böyle şeyler geçerdi. Bazısı bu soruları kelimelelere döker, bazısı gider şoförle paylaşır endişelerini. Bazısı da yalnızca susar, yok sayar, sanki o koltuk boşmuş gibi. Ve çok azı da, normal davranırdı. Onlar da sınıftaki öğretmen kadar, hastanedeki doktor kadar, gişedeki memur kadar insandı. Ama herkese insanca yaklaşacak kadar insan değil. Tüm yolcular aynıydı onlar için. Ev hanımıyla profesörün, üniversite öğrencisiyle yaşlı amcaların, teyzelerin birbirinden farkı yoktu. Otobüsün koltuğuna oturur oturmaz herkes yolcuydu. Herkes aynıydı, bir yolcu hariç.

Böyle geliip geçerdi yollar. Her biri onun yüreğinde, belleğinde bir iz bırakarak. Hayallere dalardı, gün geceye kavuşurken. Kitaplara kulak verirdi. Naif bir kadın sesi Shostakovich'i anlatırdı. Leningrad'daki o büyük savaşta hem savaşan hem de besteler yapan ünlü Rus bestecisini. O naif ses anlatadursun; şoför koltuğundan gelen sesler, aradan sıvışırverirdi kulağına: "Bunu kim bindirdi otobüse? Nerede inecek acaba? Kim almaya gelecek?"

Sağır bir kulağın duyabileceği sorular, sorular...

Ağız dolusu haykırmak, için için gülmek, ya da sadece kulak ardı etmek... İstedğini yapmakta özgür... Başını arkaya çevirip "İçecek alıp almayacağımı neden bana sormadınız? Biletimi neden kontrol etmediniz? Neden bana 'siz' değil de 'sen' diye hitap ediyorsunuz?" Bunları diyebilmekte de özgür. O an hangisini yapmaya gücü yeter, bilinmez. Susmak mı, konuşmak mı, gülümsemek mi, sinirlenmek mi? Birbiriyle

mücadele eden duygular... Birbirini susturan, birbirini engelleyen duygular... Birbirini yok sayan otobüsteki insanlar... Susan ve konuşan arzuların mücadelesi, yolcuyla muavinin mücadelesi böyle sürüp giderdi. Bitmezdi, aralarındaki münakaşa. Git gel bitmezdi yollar. Pazartesi hüzünlü, cumaları sevinçli yollar...

Pazartesi hüznün, Cuma sevincin günüydü. İşte böyle sevinçli bir Cuma akşamı, indi yolcular otobüsten. Hepsi de yolcu sıfatıyla indi, yürüdü birer birer sevdiklerine. Eve varınca içilen sıcak çorba daha tatlıydı sanki bugün. Yumuşacık yatağın Uykusu daha davetkârdı.

Baş ucunda sevgiyle gülümseyen anneye, "Bugün yolculuğum güzel geçti, bugün insanca muamele gördüm, bugün ben de herkes gibi yolcuydum" diyebilmek ne güzeldi.

KÜÇÜK KARABALIKLAR

Burak Sarı

<mailto:buraksari2014@gmail.com>

Sayı: 62, Nisan 2019

Bol demli bir gecenin sabahı... Şiir ve şarkıların tanıklığında kendimi aramaya çıkmış, bilmediğim yollara sapıp kaybolmuşum yine. Kendimi bulduğumu sandığım yere geldiğimde gün ışımaya başlamış, ben de kendi içimdeki savaşıma uyku moduna almaya karar vermiştim. Doğan yeni günün hatırına kendimi dinlendirme, o gün için ciddi hiçbir şeyle ilgilenmeme kararı almıştım. Uzun zaman sonra bir Pazar günü kaçta uyanılıyorsa o saatte uyanmıştım ve uyumadan önce aldığım kararı uygulayacağımı düşünüyordum; uzun bir süre de uyguladım. Ancaaaaak şu teknoloji belası yok mu? İlle de insanı gerçek hayata dahil edecek. İnsanın başına ne geliyorsa bu teknoloji denen şeyden geliyor hakim bey. Güzel güzel çayımı içip yayılırken elim hafifçe telefonun ekranına kaydı. Haydi bu kadar temas etmişken saate bakayım dedim. Bakmaz olaydım. Elli dokuz okunmamış mesaj diyor. Bahar, Beyza ve Meral şu kadar mesaj gönderdi diyor. Yine zihnim yorulacak. Zaten kendime zor yeten bir aklım var. Arkadaşım başka işiniz mi yok diyorum ve telefonu bırakmaya hazırlanıyorum, kararlıyım, bugün ciddi bir şey yapmayacağım, düşünmeyeceğim. Ama bir el telefonu bırakmamı engelliyor resmen. Merak denen korkunç tuzağa düşüyorum ve mesajı açıyorum. Bir şarkıcı engelli bir kızı mutlu etmek adına sahte düğün töreni düzenlemiş. Ama kararlıyım üzerine kafa yormayacağım. Kendi üslubumca, ya o herif zaten öyledir diyor ve geri çekilmeye hazırlanıyorum. Ama yok, ille de bir şey çekiyor. Tüm mesajları okuyorum. Yetmiyor, adamın tweetinin altındaki yorumları da okuyorum. Artık geri dönülmez noktadayım. Bu yapılan iyilik midir? İyilik buysa benim anladığım şey nedir? İyilik nedir. Bizi başkalarından ayıran hiçbir fark yok mudur? Varsa yorumların ezici bir kısmı neden aynı? Yoksa, tweetin altına farklı yorum yazan sevgili dostlarım ve ben ne olacağız? Ya o kız ne olacak? Herkesin vicdan mastürbasyonu bitip köşeye çekildiğinde ne hissedecek? Yoksul bir insan, fiziksel yeti sorunu yaşayan bir insan başkalarının reklam panosu mudur? Nedenleri değiştirmeden sonuç değişir mi? Bu gösteriye ister istemez malzeme olan insanlar bir rahatsızlık duymuyor mu? Kör bir kızla dans edip onu yüce gönüllülükle servis etmek, sosyal devletin sağlamakla yükümlü olduğu şeyleri ucuz kampanyalarla insanlara temin edip bu işi şova çevirmek

kimin yararına? At gözlüğüyle bakmak isteyen herkesin yararına. Ya da burada edilgen taraf olan dışında herkesin yararına. Bir örnekle açıklamaya çalışayım. Ünlü bir şarkıcıyla kör bir kızın dans etmesi... Popüler kültür sanatçısı çok üstün meziyetli ve ulaşılamaz gösterir. Ulaşılmazlık hissi aşırı hayranlığı tetikler. Burada kör kızın diğer insanlar gibi hayranı olduğu şarkıcıyla dans etmek istemesi gayet doğal. Doğal olmayan, şarkıcının ve diğer insanların olaya yaklaşımı. Vıcık vıcık bir duygusallık kaplar her yeri. Şarkıcı kutsal bir mertebeye erişir. Onu kutsamak için insanlar birikir çevresinde. Dünya tarihinin görebileceği en kaba, en onur kırıcı cümlelerle kutsarlar olayı. Hepsinin söylediği birbirinin aynısıdır ama yine de söylerler. Söylemek zorunda hissederler. Ortak aklın ürettiği kalıplarla kendilerini bir adım öne atmaya çalışırlar. Bu kısır döngü mutlu eder onları. Çok küçük bir çabayla yapılanın etik olmadığını. Ona etik deniyorsa etiğin iyi bir şey olmadığını anlayabilirler. Ama bu onları ürkütür. Buldukları sığ birikintinin dışına çıkmak istemezler. Küçük Karabalık olma cesaretinden yoksundurlar. O nedenle birikintinin biraz üzerine çıkanı alta çekerler. Onun emek vererek ürettiği şeyleri kendi kalıplarıyla ezmeye çalışırlar. Ama küçük Karabalıklar yılmaz. Bir kere o suyun dışına çıkmışlardır. Acı çekerler. Ben kimim diyerek ilk neşteri zihinlerine vurmuşlardır ve artık geri dönüşü yoktur. Artık dün ya inanılmaz yaşanması, inanılmaz çekilmezdir onlar için. Yeniye ulaşmanın sancısından kurtulamayacaklardır ama acının paylaştıkça azalacağını bilirler. Bu nedenle sığ birikintide kalanlara öğretmeliler küçük karabalık olmayı. Mutlak öğretmeliler. Öğrenmeleri kaçınılmaz çünkü. Sığ sudaki yaşam tükenmeye mahkumdur ve hayatta kalma dürtüsü cesareti besler. Umutluyum. Küçük Karabalıklar çoğaldığında her şey değişecek. O dünyada ikiyüzlü etiğe, kangren olmuş yaraların uyuşturulmasına yer olmayacak. Kendisi olma özgüveniyle birbirlerinin tamamlayıcı olacak insanlar. İyilik denen şeyin yerini dayanışmanın güzelliği alacak. Herkes kendi güzellikleriyle var olacak. Koşullar herkesin gereksinimine göre belirlenecek ve herkes hayata istediği gibi katılabilecek. Biliyorum bu ay çok sıktım. Hep bu EEEH Dergi ekibi yüzünden. Yine de siz sıkılmaya alışın. Beraber sıkılalım. Beraber arayalım doğru olanı.

İbrahim Karaca'nın çok sevdiğim dizeleriyle bitireceğim. Siz de sorun kendinize, ben kimim diye. Sizler de sevin dünyayı.

“Sordum bir gün kendime kimim ben?”

Bu soruyla buldum kendimi,

Bu soruyla yitirdim.

Bu soruyla sevdim dünyayı,
Bu soruyla zindan oldu dünya bana”

RUTİNDEN OLAĞANDIŞINA

Bahar Yavuz

psybahar@gmail.com

Sayı: 62, Nisan 2019

Hayatımızın rutinini oluşturan olaylar dizisi ya da zinciri vardır; işe ya da okula gitmek, evimiz/bahçemizle ilgilenmek, düzenli yürüyüş veya spor yapmak, haftamızın, ayımızın belli günlerini bazı aktivitelere ayırmak gibi. Karar ve eylemler, olağan yaşam koşullarının hep süreceği öngörüsüyle dizilir art arda. Bütün bunları yaparken de olağandışı şartlar hesap kitabımızın meselesi olmaz. Zaten bir şeyler olacağına dair endişe taşıyanlara tuhaf bakmak gelir içimizden. Ne de olsa her adımdan önce aksi ihtimali düşünseydik gündelik yaşam becerilerimiz birtakım endişelerin arkasında takılıp kalırdı. Öyle olunca da yaşam çekilmez bir kaygılar yumağı olup çıkardı.

Peki ya hayatımızda açıklama getiremediğimiz bazı olağandışı olaylar vuku bulsa, tepkimiz ne olurdu? Kaygı, korku, çaresizlik, dehşet hissi, öfke, donup kalma, hissizlik, suçluluk... O kadar çok ihtimal ve öyle karmaşık haller girdabı ki içine düşmeniz muhtemel olduğu, ne herkese uyarlanan bir tanımı var ne de herkes belli bir düzlemde deneyimler bu durumu. Zaten bu tip yaşantılar ve etkiler bu yüzden "travma" olarak adlandırılır. Olayın kendisi ne olursa olsun bizde bıraktığı iz, başkası tarafından yaşandığında yaratacağı etkiden tamamıyla bağımsızdır. Bu yüzden bir şekilde şemale de gelmez, oturup düşünseniz de bir müddet anlamlandırmakta zorlanırsınız. Geçmişte güvenli bulduğunuz her ne varsa etrafınıza bakıp arar tarar, sığınmak istersiniz. Bazı hallerinize anlam veremez, bin bir türlü düşünce ve duygunun altında ezilmekten korkarsınız. Belki en ufak bir ses, azıcık bir hava, ışık vb. değişimi sizi çılgına çevirir. Ne siz ne çevrenizdekiler tanıyabilir bu yeni şartlarda sizi.

Bahsini ettiğim haller farklı durumlarda ve insanlarda birbirinden çok farklı şekillerde yaşanabilir. Bunu travma ve afet alanında eğitim alan ve çalışan kör bir psikolog olarak paylaşmayı mesleki açıdan bir görev addediyorum. Bu sebeptendir ki bazı yazılarımı travma ve afet zemininde engelliliğe dair yazmaya ayırmak niyetindeyim. Bu çabama da 17 Ağustos depreminin 20. yılında olduğumuzu fırsat bilerek: doğal afetlerle başlamak istiyorum.

Sonuçlar ve etkiler üstünden konuşmak her daim yapageldiğimiz bir tutum. Burada çok daha farklı bir şeyi, kendimizi etkilere karşı nasıl hazırlayacağımızı tartışarak

özyeterliliğimizi destekleyici bir tavır içinde olmak, sizi de böyle bir duruşa davet etmek fikrindeyim. Bu yazı içinde yer vereceğim aklımdan geçen durumlara ilişkin fikirlerinizi bana yazmanız, hem paylaşımlarımı sizin tecrübelerinizle zenginleştirmem hem de başka başka ihtimalleri var etmemiz açısından büyük bir öneme sahip.

Türkiye bulunduğu konum açısından depremlerin oldukça sık yaşandığı bölgeleri içinde barındırır. Kuzey Anadolu Fay Hattı ve batı Anadolu Fay Hattı aşağıda tıpkı kaynayan bir kazan gibi hareket eden magmanın etkisiyle hep bir devinim halindedir. İki fay hattının arasında kalan Marmara Bölgesi'nin yoğun nüfuslu bir kısmı da bu sıcak çekişmeden nasibini dönem dönem alır. Belki zaman zaman depreşen deprem ihtimallerine dair yayınlara denk geliyorsunuzdur. Neler olabileceğine ilişkin senaryolarını her biri bir diğerinin peşi sıra sayıp dökerler. Kanalı değiştirmekle kaygınızla başa çıkmak arasında gider gelirsiniz. Fakat bilirsiniz ki siz görmezden gelseniz dahi o gerçeklik sizin beklenti ve algınızdan bağımsızdır. Tabii bizim başımıza gelmez gibi bir yanılısama da çoğunlukla zihnimizi yoklar, hatta bunun bir adı da vardır fakat biz burada şimdilik somut durumlardan söz ediyoruz. Beklenti ve algılarımıza başka bir yazıda yer vereceğim.

Depremlere dair hazırlık süreçlerinde kamusal bilgilendirme eğitim ve videoları çoğunlukla görsel içeriklerin baskın olduğu şekilde hazırlanır. Nedense sağlam kabul edilen fiziksel standartlara sahip olanlar dahi birbirlerini unutturken, engellilere zaten birilerinin bir şekilde destek olacakları düşünülür. Hatta lütfederek bu durum da satır aralarında hatırlatılır. Oysa Bir körün örneğin, bir deprem anında nasıl kaçabileceğine ilişkin bir akıl yürütmeye başvurulmaz. Oysa o durum olağanüstü bir haldir ve herkesin elinden geldiğince kendini kurtarmak için çabalaması koşulunda en az zararla atlatmak planlanır. Hal böyle iken acil durumlarda neye ihtiyacı olduğunu bilmeyen, ne yapacağı konusunda hiçbir fikri olmayan, olay gerçekleştiğinde sırf bu bilgi sahibi olmama yüzünden daha da tehlikeye düşecek kişiler son dakika meselesi olur. Sonuç olarak da şansı varsa karga tulumba kurtarılmayı dahi büyük bir sevinçle karşılar. Kim olsa yerinde aynısını yapardı zaten.

Normal olma beklentisi tabii ki olağanüstü durumlarda etkisini iyiden iyiye gösterir. Bir şeyleri herkes gibi yapmanız gerekir. Üstelik mevzuya dair size doğru düzgün hiçbir bilgilendirme yapılmamışken, içinizdeki çaresizlik hissini daha da büyütme için biçilmiş kaftandır. "Ne yapacağım bilmiyorum ki. Hiçbir tatbikatta aktif bulunmadım, bana hep 'Sen dur, biz yapalım, sen zaten kurtarılırsın' dediler. Zaten bilinçlendirme

kampanyaları da sağlamlar için hazırlanmıştı.” Bunlar bana hiç yabancı sözler değil... Bilmiyorum size çok mu yabancı geliyor böyle ifadeleri kullanan biri?

Bir diğer husus da: yaşam alanımızda daha az zarar görmek için eşyaların sabitlenmesi, yıkılacak, kırılacak şeylerin bize zarar verecek biçimde yerleştirilmemesi, sivri uçları olan ya da yukarıdan düştüğü durumda zarar verecek her türlü eşyanın varlığına son verilmesi veya sabitlenmesi gerekliliği. Kaçımızın bu işte tecrübesinin olduğu tartışmaya açık. Özellikle toplu kullandığımız alanlarda biz görmeyenler bazı durumlarda nerde ne var kurcalamaktan çeşitli sebeplerle çekinebiliyoruz. Hadi bunu yaptık diyelim bazı düzenlemeleri önermemizi hoş karşılamayan insanlarla da muhatap olmamız mümkün. Herkes işinde, okulunda, arkadaş ortamında "Senin için nasıl daha uygun?" sorusunu her zaman duyamıyor. Hatta olması gerekenin bu olduğunu bildiğimiz halde, bu soruyla karşılaşmak bize cennetteymişiz hissi yaşıyor. Bu durumda insanları sihirli değnekle dönüştüremeyeceğimize göre, ne yapmalı?

Bir Diğer nokta acil durumlarda yakınlarımıza nasıl ulaşacağımız meselesi... Telefonlarımıza ulaşabildiğimiz durumlarda, aradıklarımızın herhangi bir erişimi olmayabilir; veyahut biz zaten teknolojik herhangi bir cihazımıza ulaşacak durumda değilizdir. Böyle bir anda kendimizi gösterecek birtakım objelere ihtiyaç duyabiliriz. Örneğin daha evvelden ortak olarak belirleyeceğimiz ses çıkartma çeşitleri (düdük, ses çıkaran ve yakınımızda bulundurabildiğimiz oyuncak veya objeler, bizzat kendi sesimizin imkanları hayatımızı kurtarabilir mi?

Acil ve veya olağanüstü, doğa ya da teknoloji sebepli, kendi kaynaklarımızla başa çıkamadığımız durumlara afet diyoruz. Bu yazıda bizi günlük rutinimizden mecburi olarak ayıran konulara bir giriş yapmak istedim. Yukarıda paylaştığım fikirler geliştirilmeye ve dönüştürülmeye açık, her birimizin deneyimleriyle daha etkin ve az zararlarla olağanüstü durumlarla baş etmemizi sağlamak üzere varlar. Belki de bireysel deneyimler üstünden topluca üreteceğimiz çözüm önerileri bir gün politika haline gelerek daha çok insanın daha az hasarla deprem, sel, yangın vs. atlatmasına olanak sunacaktır. İşte bu sebeple erişilebilir bir afet önleme ve afet sonrası yönetimi için paylaşmak ve dayanışmak dileğiyle.

ETRAFIMIZDAKİ SAĞLAM DUVARLAR

Elif Emir Öksüz

filerime@gmail.com

Sayı: 62, Nisan 2019

Merhaba sevgili okurlar.

Bu ay, engelli bir çocuğun etrafında örülü sağlam duvarları konuşmak istiyorum; sağlam anne, sağlam baba, sağlam kardeşler, sağlam komşular, sağlam akranlar, sağlam bir öğretmen ve niceleri... Liste sağlam bakkal amcaya kadar uzayabilir. Engelli bir çocuğun etrafında birkaç engelli birey olsa dahi, temelde sağlamların oluşturduğu çoğunluğun içinde bir azınlıktır o. İşte bu çocuk, sosyal bir varlık olmayı, kadın olmayı, erkek olmayı, kısacası pek çok sonradan olunan şeyi olmayı, bu sağlam duvarların arasında öğrenir. Mesela bir kadın, evini pırıl pırıl tutmalı ve akşam olduğunda yemeği hazır etmelidir. Çünkü çocuğun annesi, komşu Halime Teyze, ve dizi filmdeki Şennur hep böyle yapmaktadır. Okulda öğretmen, sıraların arasında ayakta durmakta, sınavda kopya çeken olmasın diye en ufak bir hareket edeni dahi uyarmaktadır. Akranları ergenliğe eriştiğinde, giyim kuşam, saç baş yani özetle görünüş felaket bir önem kazanır. Elbette kimin kiminle bakıştığı, Facebook'ta beğenilip beğenilmediği falan da günlük konuşmaların gündeminden eksik olmaz. Kimileri için ojesinin X marka 103 numara pembe olması çok mühim bir meseledir, Y markasının pembesinin tonu tam olarak aynı değildir çünkü.

Şimdi gelin birlikte düşünelim: Tekerlekli sandalye kullanan 15 yaşındaki Filiz, büyümek ve yetişkin bir kadın olmak hakkında ne düşünüyor olabilir?

A. Büyümek harika bir şey. Kendi hayatımı kurmayı, kendime ait bir evimin olmasını dört gözle bekliyorum. Çocukları da çok severim, beyaz atlı prensim de isterse, ben üç çocuğumuz olsun isterim.

B. Ben acaba ileride, pek mümkün değil ama tut ki ayrı eve çıktım veya evlendim, evi nasıl temizlerim ki? Mümkün değil yapamam. Kendi evini temiz tutamayan kadın mı olur? Ben asla annem ya da Halime Teyze gibi olamam.

Öğretmen örneğine bakalım. Görme engelli dördüncü sınıf öğrencisi Mustafa ileride öğretmen olmak istiyor diyelim. Mustafa sizce kafasından neler geçiriyordur?

A. Ben çok iyi bir öğretmen olacağım. Öğretmeyi çok seviyorum.

B. Ben aslında öğretmen olmak istiyorum ama sınavları nasıl yaparım ki? Öğrencilerimin kopya çekmesini nasıl engellerim? Yazılı kağıtlarını nasıl okuyacağım, okuyamam ki. Belki de öğretmenlik bir görme engelliye göre değildir.

Gelelim ergenlik örneğine ve arkadaşlıklara... 16 yaşındaki Serhat yaşlıları gibi karizmatik bir giyim tarzına sahip olması gerektiğine inanmaktadır. Fakat Serhat'ın boyu 112 santim olduğundan, kendisine uygun kıyafetleri ancak çocuk mağazalarından bulabilmektedir. İşitme engelli Leyla, kendisi sıra arkadaşı Dilek'ten daha güzel olduğu halde Dilek'in şu ana kadar altı erkek arkadaşı olmuşken neden henüz kendisinin hiç erkek arkadaşı olmadığını sorgulamaktadır. Görme engelli Yasemin, teyzesinin ona hediye ettiği pembe okeyi annesine sürdürmüş, fakat kızlar arasında hiç gündeme gelmemiştir. Acaba bu pembe çok mu çirkin bir pembedir? Teyzesi yaşlı olduğu için modadan anlamamış ve ona demode bir renk mi seçmiştir? Serhat, Leyla ve Yasemin... uyamazlar yaşlılarına çünkü yaşlılarına uymak için çok önemli bir şeyleri eksiktir; "sağlamlık".

Engelli bir çocuk, sağlamların arasında ve kendisine olumlu model olabilecek engelli kişilerden uzak büyüdüğünde, sürekli aldığı temel mesaj "Sen eksiksin." olmaktadır. Engelli birey, kimi zaman sağlamların kriterlerini yakalayabilmek için can hıraş çabalarken, bu kriterleri koyanların sağlamlar olduğunu unutup durumu sorgulama fırsatını kaçırabilmektedir. Kanıksanmış sağlamlık denen zimbirtı da işte böyle böyle yerleşmektedir engelli bireyin ruhunun taa derinlerine. O kadar sağlam duvarın arasında bir kırık tuğladır çünkü o.

Uzun lafın kıyası...

Engelliler!

Kendinizi hiç engelli gibi görünmemek veya algılanmamak için çabalarken buldunuz mu? Cevabınız evetse, bu durumun nedenini durup düşündünüz mü hiç? Sağlam bireylerin arasında kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Diğer engelli bireylerle bir araya gelmek, toplum içinde birlikte görünmek sizin için ne anlama geliyor? Bunu yaparken ne gibi duygular hissediyorsunuz?

Engelli çocuğu olan sağlam ebeveynler!

Çocuğunuza verebileceğiniz elbette birçok şey var. Bunlardan biri de çocuğunuzu engelli yaşlılarıyla ve kendisine model olabilecek kişilerle tanıştırmak, buluşturmak. Fakat bunu yaparken ilk olarak doğru kişilerle iletişim kurduğunuzdan emin olmalısınız. Kendisinden hiç bir beklentisi olmayan, sağlamlılığın esiri olmuş engelli bireyler değil

sizin ihtiyacınız olan. İkinci olarak da çocuğunuz yalnızca “kendisi gibi” olanlarla arkadaşlık kurabilir düşüncesine kapılıp çocuğu buna zorlamak veya “Engelsiz yaşıtları onu kabul etmeyecek.” algısını çocuğa aşılama asla yapmamanız gereken bir davranıştır.

Engelli bireyler sağlamlılığın pençesinden kurtulduğu sürece sağlam bireylerle bir araya geldiğinde, kendisini saklamadan, kendisini engeline rağmen değil de engeliyle birlikte var edebilen, kendine güvenen bireyler olabilir. Sağlamlılığın esaretinden kurtulmak ayrıca diğer engelli bireylerle olan ilişkilere de olumlu yansır. Engelli birey, diğer engellilerle bir araya gelmeyi bir çaresizlik, bir eksiklik olarak görmekten uzaklaşır. Ayrıca kişi engelli olmayan bireylerle bir araya geldiğinde, insan olmanın doğal bir sonucu olan ortaklıkları paylaşırken, engelli kişilerle olan ilişkilerinde ise buna ek olarak engellilik deneyiminin doğurduğu ortak deneyimleri paylaşabileceğinin bilincine varır. İnsan olmanın getirdiği ortaklıkları ve engelli olmanın getirdiği farklılıkları bütünleştirebilmek, engelli bireyin tamamlanmışlık duygusunu yaşaması ve kimlik gelişimini sürdürebilmesi için olmazsa olmaz bir koşuldur.

Hadi Be!

Gülcan Altun

guleycane@gmail.com

Sayı: 62, Nisan 2019

Yaşasın! Nisan geldi yine. Bana göre yılın en umut veren ayı. Yemyeşil, ışıltılı, cıvılcıvılcı... Tüm bu övgüleri sadece Nisan doğumlu olduğum için düzüyorsam namerdim. Son hızla yazıya yelken açtığımız bu mevsimde dramın dibine vuran, alabildiğine dalga sesi ve müzik dolu bir filmde söz edeceğim size... Dikkat çekici konusunu ele alış biçimiyle hedefi iska geçtiği için bana "Hadi be!" dedirten bir filmde.

Hadi Be Oğlum, yönetmenliğini Bora Egemen'in yaptığı; baş rollerinde Kıvanç Tatlıtuğ, Alihan Türkdemir, Yücel Erten, Büşra Develi, Sezai Aydın, Feridun Düzağaç gibi oyuncuların oynadığı bir film. 2017 yapımı olan film, Şubat 2018'de gösterime girmiş ancak ne yazık ki sesli betimlemeli olarak izleyebilme hakkımıza Ocak 2019'da KAVUŞABİLMİŞİZ biz.

Film, Beyaz Perde sitesinde basın puanı olarak beş üzerinden iki buçuk; üye puanlamasında ise dört nokta almış. intersinema.com'da sekiz; İMDB'de ise yedi nokta iki puanla DEĞERLENDİRİLMİŞ.

Kısaca filmin konusundan söz edecek olursak; Ali (Kıvanç Tatlıtuğ) ile babası Haşmet (Yücel Erten), Antalya-Kaş'ta tekne işletmeciliğiyle küçük çapta para kazanarak kendi hallerinde yaşamaktadırlar. Günün birinde genç bir kadın çıkagelir. Tekneyi kiralayan bu kadın yani Leyla (Büşra Develi) ile Ali arasında oluşan etkileşim sonucunda Efe dünyaya gelir. Leyla'nın yanlarında olmadığı bir hayatta Ali oğluna hem ana hem de baba olmak durumundadır. Efe, çevresiyle ve hatta babası ve dedesiyle dahi iletişim kuramayan bir çocuktur. Ali, ne yapacağını bilemez bir halde çaresizlik içindedir. Nasıl davranması gerektiğini bilemeden Efe'yi büyütmektedir. Tüm çabalarına karşın Efe'nin onu anlamadığına inanan Ali'nin yalnızlığı giderek artmaktadır. Ancak bir anda tesadüfen keşfettiği müzik yeteneği ile Efe'nin de bu hayatta var olduğunu fark etmek Ali'nin umudunu besler.

Sesli betimleme değerlendirmesine geçmeden önce filme dair birkaç şey söylemek isterim. İnternette pek çok izleyicinin olumlu ve olumsuz eleştirilerinin hemen hemen tümünü okudum. Bunlardan katıldıklarım da var tabii ki katılmadıklarım da. Benim de

DİKKATİMİ ÇEKEN en belirgin olumsuz eleştiriler, senaryodaki boşluklara yönelik. Mesela; kadının hastalığı ne? Çocuğu neden istemiyor? Çok daha önemlisi Efe'nin problemi ne? Eğer bu farkındalık oluşturmak amacıyla çekilen bir filmse, Efe'nin rahatsızlığının belirtilmesi gerekirdi. Hatta iletişimsizliğe neden olan hastalıkla ilgili bilgilendirme dahi yapılmalıydı bir aralık. Örneğin; Dr. Tuğrul'un, Ali ile sağlık ocağının önünde bankta yaptıkları sohbet bu açıklamayı yapmak için biçilmiş kaftandı. Veyahut söz konusu iletişimsizliğe sebep otizmse ki internetteki yorumlarda Efe ile ilgili otizm vurgusu yapılıyor ama filmde ve film sitelerindeki konu açıklamalarında buna dair hiçbir bilgi yok. Tohum Otizm gibi bir dernek vasıtası ile bir yandan şaşkınlık içindeki Ali bilgilendirilirken bir yandan da izleyenlere otizm hakkında açıklamalar yapılmış olabilirdi. Tüm eleştirilerin en belirgin ortak noktası işte bu konu.

Bununla birlikte aslında konu engelliliği ajite etmeden olduğu gibi işlenmiş ama daha iyisi kesinlikle olabilirdi. Filmdeki Dr. Tuğrul'un sesiyle ete kemiğe bürünen şu iki cümle bana engellilikle ilgili doğru bir bakış açısını çağırıyordu: "Kabul ediyorum Efe normal bir çocuk değil ama bu O'nun eksik olduğu anlamına gelmiyor." Bir de "Efe, özel bir çocuk. Dünyaya alışacak ve sen de bu konuda ona yardım edeceksin; çabalayacaksın."

Eleştirileri okurken iki husus özellikle ilgimi çekti: İlki, Efe'nin öyküsünün Buğra Çankır'dan esinlenilerek oluşturulduğu iddiası. Merak ettim ve küçük bir internet araştırması ile gördüm ki gerçekten benziyor. Hatta müziğe küçük bir oyuncak orgla başlıyor olmaları bile benziyor. Yine de bu benim açımdan güzel bir keşif oldu. Çünkü bu sayede Buğra Çankır gibi otizmlili bir vatandaşımızın dünyadaki altı yüz altmış dört müzik dehasından biri olduğunu öğrendim. Ve yine öğrendim ki ülkemizdeki pek çok konservatuarda fiziksel ve ruhsal engeli olan kimselerin kabul edilmeyeceği hükmüne dayanılarak O da eğitim desteğinden yoksun bırakılmaya çalışılmış. Neyse ki bu sorun çözülmüş ama uzun mücadelelerden sonra.

İkinci husus ise, bazı insanların, mesela Efe ve ailesinin içinde yaşadığı gerçek durumu felaket olarak adlandırması ve sürekli mutlu sona bağlama hevesinde olması. Nasıl anlatsam ki? Mesela son sahnede, "Hiç değilse bir 'baba' deseydi" serzenişi... Veyahut başka bir filmde tekerlekli sandalyedeki kahramanın filmin sonunda yürümeye başlamasının istenmesi. Kör birinin gözlerinin açılması gibi... Aksinin düşünülmesi bile istenmemesi. Daha doğrusu aksi durumda yaşamının olabirliğinin, herhangi bir çıkış yolu arama eğiliminin insanlarda olmaması. Ben bunu ilginç ve trajikomik buluyorum. Ben de mutlu sonları seviyorum ama bu kadar basit ve kolay ulaşılabilir olanları değil

belki de. Ya da ne bileyim körken de yaşanan olumsuzluklara çözüm bulunabileceğini bilip öyle de mutluluğun yakalanacağını defalarca deneyimlediğimden midir nedir. Kahramanın gözünün açılması bana yalan geliyordur, kim bilir? En iyisi ben sesli betimleme değerlendirmesine geçeyim.

Betimleme metin yazarı, Arif Emre Tiryaki. Benim bu alanda adını ilk defa duyduğum birisi. Zira Fulya Akbaba ile bir vesile ile yaptığım telefon görüşmesinden öğrendiğime göre, gerçekten sesli betimleme camiasında yeni bir arkadaşımızmış. Hadi Be Oğlum da onun ilk filmiymiş. Kendisine giriştiği bu yeni işte başarılar diliyorum öncelikle.

Filmin alt yazı ve işaret dili çevirileri de mevcut. Alt yazı Bülent Temur; İşaret dili betimlemesi ise Hasan Dikyuva tarafından yapılmış. Teknik destekte, bir kez daha Allah'tan rahmet dilediğim Vuqar Abdurahimov ile birlikte yeni gökdelen tercüme, Dağ Prodüksiyon var. Fulya Akbaba, Dolunay Ünal, Samet Demirtaş ise filmi son kontrolden geçirmişler. Betimleme seslendirmeni de Emine Kolivar ve sesi bu filme bence çok yakışmış.

Hepsine emeklerinden ötürü sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Genel itibarıyla olay, durum, zaman, mekân ve kişi betimlemeleri ara sıra oluşan boşluklarla beraber betimleme metin yazarının ilk filmi olmasına karşın çok güzel oturtulmuş. Betimlemeler, açık, net ve tanımlamada kullanılan kelimeler titizlikle seçilmiş belli. Ayrıca benim için en önemli hususlardan biri olan jeneriğin okunmasıdır. Tüm detaylarıyla olduğu gibi verilmiş jenerik; Efe'nin piyano dublörüne kadar. Yine de ara sıra ortaya çıkan boşluklarla ilgili tespit ettiklerimi benim pencereden göstermek isterim sizlere de.

"Ne söylediğinden çok nasıl söylediğin önemli" demiş ya ünlü bir düşünür; gerçekten bir şeyi anlatırken seçtiğimiz sözcükler ve duyguyu yansıtma biçimimiz anlatıya bambaşka bir renk katıyor. Bu çerçevede jeneriğin okunuşu betimleme metni ile iç içe sokulmuş. Mesela, "Deniz üstünde Büşra Develi yazdı." cümlesi çok romantik ve güzel olmuş. Tabiri caizse cuk oturmuş.

Filmin başında "Taburede oturmuş denizdeki tekneye bakan bir adam." cümlesiyle oyunculara dair betimleme başlıyor. Bunda bir gariplik yok ancak benim kafamı kurcalayan bu veya diğer birçok filmde, ilk sahnelerde oyuncuların filmdeki adları bilinmiyor. Betimleme de buna göre yapılıyor pek çok defa tanık olduğumuz üzere. Yani ilk sahnede karakterin adı verilmiyor. Bana göre doğru olan da bu. Sonuçta gören seyirci için de aynı şey geçerli. Fakat gören seyirciden farklı olarak biz kör izleyiciler ilk

sahnelerde ekrandaki oyuncunun kim olduğunu hemen anlayamıyoruz. Ancak bir süre geçtikten sonra bir fikir sahibi olabiliyoruz. Nasıl mı? Söz konusu film üzerinden örneklendirecek olursam: Gören seyirci, bu sahnedeki kişinin Kıvanç Tatlıtuğ olduğunu görebiliyor. Oysa bizler birkaç sahne geçtikten sonra anlayabiliyoruz bunu. Sanırım ne demek istediğimi anlatabildim. Bu beni hep rahatsız ediyor. Yeri gelmişken bir kez daha söylemeden edemedim.

Kıvanç Tatlıtuğ'un, filmdeki adıyla Ali'nin devam eden sahnesinde bir yandan betimleme metni okunuyor ve buna paralel olarak ekranda akan jenerik seslendiriliyor. Sahnenin betimlemesinde büyük ihtimalle montajlamadaki bir saniyeden daha küçük denilebilecek bir zamanlama hatası sebebiyle, "Ağzında sigarası ile" denileceğine "Aslında sigarası ile" denmiş gibi olmuş. İlk dinlediğimde duymadığım bu ayrıntı, dikkatle dinlerken kulaklarımı havaya dikti ve yüzüme bir tebessüm oturtuverdi.

Dikkatimi çeken bir başka nokta ise betimleme metinlerinde zamanların kullanımı. Türkçe'de biz genelde olay anlatırken di'li geçmiş zamanı kullanıyoruz. Bu betimlemelerde çok da kulağa batmıyor. Ancak kimi durumlarda bahsi geçen zaman eki cümleye, daha doğrusu durumun akışına uymuyor zannımca. Örneğin; "Motordan dümenli botu ayakta kullanarak tekneye doğru ilerledi" cümlesinde bu zamanın kullanımı oturmamış bence. Oysa ondan önceki birkaç cümlede de aynı zaman kipi kullanıldığı halde herhangi bir rahatsızlık vermiyor. Gerçi bu durum çok da rastlanılan bir şey değil. Ancak gene de belki birilerinin dikkatini çeker diye tekrarını önlemek adına bildirmek istedim.

Türkçe açısından bir başka cümlede de şöyle bir kullanım hatası dikkatimi çekti. Betimlemenin onuncu dakika elli üçüncü saniyesinde, "Bir fener yardımıyla karanlığa doğru ilerleyen bot, yakamozu keserek ilerliyor" diyor. Oysa burada iki kere kullanılan "ilerlemek" sözcüklerinden birinin yerine farklı bir kelime kullanılsa daha şık olurdu. Mesela; "Bir fener yardımıyla karanlığa doğru giden bot, yakamozu keserek ilerliyor" gibi.

Türkçe'nin kullanımından filme geri dönecek olursak, hem betimleme hem de montajlamanın harika işbirliği ile tam anlamıyla filmle örtüşen bir sahneden söz etmek isterim. Bebeğin canhıraş çığlıklarla ağlayıp Ali'nin babasının onu bir türlü susturamadığı sahnede, Ali yetişir ve bebeği alır. Bundan sonrası betimlemede şu cümle ile anlatılır: "Oğlunu kucağına alan Ali, ufak ufak hoplatınca..." hemen sonrasında bebeğin ağlama sebebi filmin orijinalinden gelen sesle anlaşılır.

Bu noktada beni şaşırtan filmin orijinalinden kaynaklı bir şeyden söz etmek istiyorum. Teknelerdeki akustikle ilgili bir yankı durumu mu var bilmiyorum ama ben filmde bir süre iki ayrı bebek var sandım. İki ayrı bebek ağlaması vardı çünkü.

Oysa çarşıdayken gelen bebek ağlama sesinde böyle bir iki bebek durumu olmuyor. Betimlemenin üçüncü dakika yirmi sekizinci saniyesinde geçen cümlede, "Mutfak ve yemek bölümünün bulunduğu iç güverteden kamaralara inen merdivenlerin kapısında Ali'nin belden aşağısı görünüyor." Muhtemelen burada küçücük bir kelime hatası var; "belden aşağısı" değil, "belden yukarısı" olmalıydı. Çünkü belden aşağısı olduğunda o sahne ilk ortaya çıktığında belden aşağısı görünen kişinin Ali olduğundan emin olamazdık. Bu betimlemecinin dikkatinden kaçmazdı. O halde şöyle ifade edilirdi diye düşünüyorum: "Mutfak ve yemek bölümünün bulunduğu iç güverteden kamaralara inen merdivenlerin kapısında belden aşağısı görünen biri var." Hemen ardından gelen sahnede ise şöyle denirdi: "Bu kişi Ali'ymiş."

Sesli betimlemeyle ilgili bende soyut kalan bir nokta var. Betimlemenin on birinci dakika, yirmi ikinci saniyesinde geçen şu cümle: "Tahtalardan yapılmış derme çatma çadırdan ve ateşin sudaki yansımalarından gerçeklerine doğru yaklaşılırken karanlık yüksek kayalıklar ve yıldızlı gökyüzü görünüyor." Burada geçen "gerçeklerine" kelimesi neyi ifade ediyor? Ben tam anlayamadım. Kanımca sudaki yansıyan silüetlerinden, Ali ve bebeğinin gerçek görüntülerine geçildiği için bu şekilde ifade edilmiş olmalı ama gene de emin değilim.

Filmde Leyla karakterinin ilk ortaya çıktığı sahnede olay, durum ve Leyla'nın betimlenmesi gayet yerinde. Yalnız Leyla'nın giysileri anlatılırken sadece hırkası ve çantasından söz ediliyor. Merak ettim, görüntü sadece belden yukarısını mı alıyor? Çünkü pantolon ya da etek, üzerinde ne olduğu söylenmiyor. Çok mu önemli? Yoooo! Dikkat işte bazen lüzumsuz ayrıntılara odaklanıyor. Hele kadınların birçoğunda kıyafet takıntısı olduğu göz önünde tutulursa... Anlaşılır bir duruma dönüşüyor. Mesela ben izlediğim TV programlarında çok sorarım, ekrandakilerin üzerinde ne var diye.

Aynı sahnede dikkatimi çeken bir başka şey ise: "Genç kadın, Efe'nin annesi Leyla." söylemi. Bunu belirtmenin gereği var mı bilemedim? Bunun değerlendirmesini izleyiciye bırakmak gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ekranda yazmış ve betimleme seslendirmeni okumuş: "15 ay önce". Bu zamanki ortam ve olay anlatılıyor ve bir kadın ortaya çıkıyor. Olayların akışından kör izleyici de sinemada veya TV'de seyreden diğer tüm seyirciler gibi bunu kendi fark etmeli bence.

Ancak bu film için söz konusu eleştirimle ilgili bir şeyi daha belirtmem gerekir. Çok dikkatle birkaç kez dinlediğim filmin hiçbir yerinde Efe'nin annesi olan genç kadının adı ifade edilmiyor. Kendini "Ben Leyla" diye tanıtmıyor ya da filmdeki başka biri O'nu Leyla olarak göstermiyor. Bu filmin betimlemesinden ayrı filmin kendisi ile ilgili bir detay. Ona neden Leyla deniyor? Muhtemelen senaryoda öyle ve internetteki veya başka mecralardaki tanıtımlarında böyle ifade ediliyor. Yani bu sahnede betimlemede söylenen Efe'nin annesinin Leyla olduğu bilgisi olmasaydı biz bunu ancak film tanıtımlarını okursak öğrenebilirdik. Herhangi bir film izleyicisi gibi. Peki, biz görmeyenlerde bu alışkanlık var mı? En azından çok yaygın bir alışkanlık olduğunu sanmıyorum. Yani O'nun Efe'nin annesi olduğunu anlayabilir ama tanıtımları okumadığımız sürece adının Leyla olduğunu asla bilemezdik.

Bu kapsamda bana göre doğru bir betimleme örneği, aynı film içinde ilerleyen dakikalarda dikkatimizi çekiyor. Seyrin yaklaşık yirmi sekizinci dakikasında yedi yıl sonraki bir olay anlatılıyor ve Efe'nin büyümüş halini görüyoruz sahnede. Betimlemeci bunu dinleyiciye akıştaki gizemiyle veriyor ve hemen sonra ekrandaki yazıdan "yedi yıl sonra" ifadesini okuduğunda gizem çözülüyor gören, görmeyen tüm seyirci için.

Efe'nin okula götürüldüğü sahnede Ali, "Vay Efe, kapılarda karşılanıyorsun" diyor ama kapılarda karşılayan kim ya da kimler? Birkaç sahne sonra betimlemede "Tüm esnaf Efe ile ilgili" diyor. Acaba kapılarda karşılayanlar da esnaflar mı?

Okul bahçesinde zilin çaldığı sırada çekilen sahnede olduğu gibi film boyunca Efe, gürültünün olduğu zamanlarda tepki veriyor. Bazı sahnelerde Efe'nin gergin olduğu belirtilmekle yetiniliyor. Yüzü, bakışları, ne hale geliyor? Buna dair açıklamalar da olması gerekirdi. Bu çok önemli bir ayrıntı bence.

Bir başka örnek de aynı durum için çocukların futbol oynadığı sahnede var. Çocukların bağırış çağırışları arasında Efe yine gergindir ve bu betimlemede söylenir. Ancak gerginliğin onda oluşturduğu fiziksel duruma ilişkin bir açıklama verilmez. Daha doğrusu yalnızca omuzlarının çökük ve güçsüz görüldüğü ifade ediliyor. Bir de biz Efe'nin telaşlı ve kaygılı, derin derin soluk alıp verişlerini duyuyoruz. Söz konusu sahne birkaç bölüm ilerledikten sonradır ki vücut dilinin tepkileri detaylı bir şekilde açıklanıyor, bilmek istediğimiz gibi.

Kasapla Ali'nin tavla oynaması sonrası, bir yandan çocukların futbol oynama sahnesini bir yandan da Ali'nin, Efe'nin yanına lokantaya geri dönmeyi istediği sahneleri dönüşümlü vermektedir. Ali, sahnede bir yerden çıkmak istediğini söyler, bu

muhtemelen kasap dükkânıdır ama öte yandan Kasap Kamil, Ali ile laf atışmaları arasında; "ya sen çık, ben sokarım geri." dediğinde çıkılacak yerin neresi olduğu konusunda doğrusu şaşkınlık yaşadım ben. Birkaç sahne sonra betimlemecinin "Tavlayı kapatan Ali, Mehmet'i yenmiş" metninden anlıyoruz ki tavla oyununun dilinden kaynaklanıyormuş bu replikler.

Efe'nin, Ali'den ayrılıp kaybolma sahnesi tüm detayları ile ne güzel anlatılmış. Bundan ötürü teşekkür etmek isterim özellikle.

Babası öldükten sonra Ali'nin Efe'yle dertleştiği sahnenin hemen ardından Efe kalkar ve ortamı terk eder. Ali'nin bunun ardından gelişen hareketleri açıklıkla anlatılmış. Ancak "Ali, gözleri kapalı, yumruk yaptığı sağ eli masada, çenesi titreyerek ağlıyor" dedikten sonra bir süre müzik eşliğinde görüntü akıyor olmalı. Olmalı diyorum çünkü bu süre zarfında betimlemeye dair herhangi bir şey duymuyoruz. Görüntüde değişen kayda değer bir şey yoksa bu son derece normal bir durum. Fakat şu da var ki filmde bir şeylerin tıkırtısı duyuluyor ama ne olduğu belli değil. Ben şahsen merak ettim. Hani sanki Ali ağlarken aynı zamanda bir şeylere dayanıyor veya elinde bir şeyle oynuyor gibi... Zira her kelimenin üstüne basa basa "Benim babam öldü lan" dediğinde bu tıkırtı kelimelerle orantılı olarak ritim kazanıyor. Bu da elinde bir şeyle bir yerlere vurduğu hissini güçlendiriyor kör izleyicide.

Kafamda soru işaretleriyle kalan bir başka sahne ise Feridun Düzağaç'ın yanına İstanbul'a gittiklerindeki sahnelerden biri. Konser salonunda sahneye çıktıklarında, biri Efe'nin önünde diz çöküp onu piyanoya yaklaştırmaya çalışıyor. Biz kör izleyici tabii ki bunu betimlemeden öğreniyoruz. Ancak net olmayan nokta şu ki kim bu Efe'yi piyanoya yaklaştıran? Betimlemenin akışından Ali'ymiş gibi anlaşılıyor ama bence Feridun olmalı bu kişi. Repliklerden ve olayların akışından böyle bir sonuca varıyorum ben. Sonra betimlemedeki anlatıdan şüpheye düşüyorum. Acaba Ali mi diye?

Birkaç sahne sonrasında Feridun konser verirken Efe, onun arkasından piyanoya doğru yürür. Bu sırada betimleme adım adım olan biteni bize aktarmaktadır. Bir yandan da filmde Efe'nin gürültüden ötürü gergin olduğu zamanlardaki gibi derin derin soluk alma sesi gelmektedir. Ancak Efe'nin gergin görüldüğüne ilişkin betimlemede bir vurgu yapılmıyor taa ki Ali'nin sahne kapısından bakarken kuyruklu piyanonun arasından gergin görünen Efe'ye baktığının belirtilmesine değin.

Bu filmin en dikkat çeken, seyirciye en çok dokunan noktası iletişim problemi olan Efe'nin babasına bir kez olsun bakmamasının ve bunun Ali'de neden olduğu derin

üzüntünün işlendiği bölümler. Oysa Efe, babası ona arkasını döndüğü ya da uyuduğu zamanlarda ona bakıyormuş. Biz görmeyen izleyiciler bunu son sahnelerden birinde, Efe'nin Feridun'un konserinde piyano çaldığı sırada ara ara verilen önceki sahnelerden kesitlerin betimlenmesiyle öğreniyoruz. Oysa bu sahneler, aynı film içinde gösterilmiş sahneler. Fakat önceki gösterimlerinde sahnelerin betimlenmesinde bu ayrıntı verilmiyor. Bu durumda insanın aklından daha önceki sahnelerde neden bu önemli ayrıntının söylenmediği geçiyor. Herhâlde betimleme yazarı, bu film için böylesine önemli bir hususu es geçmezdi diye düşünüyorum. Ve bir vesile ile öğreniyorum ki gerçekten önceki sahnelerde babasına bakışı gösterilmemiş.

Film bitti ama benim söyleyecek birkaç sözüm daha var: Hayatta herkes kendi gerçeğini yaşıyor tamam da tek tek gerçekliklerimizle yan yana ve bir aradayız farkında mısınız? Eğer farkındaysanız, bizlere hiç çaktırmıyorsunuz. Mesela 2018'de milletin izlediği filmi, biz doğru dürüst 2019'da izleyebiliyoruz. Buğra gibi dehalar, aşılamaz sandığınız ve kendi kendinize oluşturduğunuz engellemeler yüzünden hak ettiği eğitimi alamadan yarım kalıyor. "Komşu komşunun külüne muhtaçtır" demiş atalarımız, bana sorarsanız, siz bu muhtaçlığı tek taraflı sanıyorsunuz. Bunu böyle sanmak müthiş ego yüklüyor size. Ancak çektiğiniz setleri yıkmak zorunda olduğunuzu bir gün göreceksiniz. Atasözündeki komşuluğun tek taraflı olmadığını muhakkak bir gün fark edeceksiniz.

Umutluyum...

KELİME OKYANUSU

Yasemin Mart

yasemenmart@gmail.com

Sayı: 62, Nisan 2019

Hepimiz farkında olmadan öğrenilmiş dürtülerle kültürel etkilerin de katkısıyla vücut dili ile konuşur; kelimelerin vurgusunu kuvvetlendiririz. Hatta bazen sadece mimik ve hareketlerle söylemek istediklerimizi anlatırız. İşaret dili yüz mimiklerine zenginlik katarak oluşmuş ayrı bir vücut dilidir. Bu sebeple güzeldir, manayı zenginleştirir, bu dili öğrenmiş her birey için bir dil kazanma hükmündedir. İnsanlarla söyleşme deryasının güzelliklerinden biridir.

İşaret dilinde sağ el ve sol elin kolaylık bakımından kullanımı kişiden kişiye farklılık gösterir. Aşağıda anlattığım hareketler sağ elini daha rahat kullanabilenler için uygundur. Sol elini daha rahat kullanabilenler için aynı hareketler sol ele göre uyarlanabilir. İşaret dilinde hareketler ardı ardına yapılır. Kopukluk çok fazla hissedilmez. İşaret dili ile anlaşırken hareketlerle beraber aynı zamanda kelimeleri de söyleriz. Çünkü işitme engelli bireyler dudak okuyarak kelimeleri tamamlarlar. Kelimelerin anlam bütünlüğünü öyle sağlarlar. İşitme engelli veya işaret dili bilen bireyler harflerle uzun uzun isim soy isim yazmamak için isimlerinin yerine lakap kullanırlar. Ve bu takma ismi o kelimenin karşılığı olan hareketle ifade ederler. Bu lakap bireyin karakteriyle, sevdiği bir şey ile, isminin veya soy isminin çağrıştırdığı şey ile de ilişkili olabilir.

Günlük olarak söyleştığımız birkaç kelime

Merhaba: Sağ elimiz başımızın sağ tarafına birkaç defa bebek pışpışlar gibi vurur.

Günaydın: Sağ elimiz tam kapanmayacak şekilde hafif yumruk ve elimiz bardak tutar gibi iken sol elimizin parmak uçları bir araya toplanmış ve yukarı bakar şekilde, sol elimizi sağ yumruğumuzun altından itibaren avuç içinden geçirip sol parmak uçlarımızı açıyoruz. İkinci gösterim şekli olarak sağ ve sol elimizi yumruk yapıp üst üste getiriyoruz (Bir elimizin serçe parmak kısmı diğer elimizin başparmak kısmına değmeli) hemen ardından yumruğumuzu açıp avuç içi yukarı bakar şekilde hitap ettiğimiz kişiye doğru ileri götürüyoruz.

Hoş geldin: Sol elimiz serçe parmağı ve işaret parmağı açık, parmak uçları aşağı bakar şekilde ve yere dik diğer parmaklarımız kapalı iken sağ elimizin işaret parmağı sol elin açık iki parmağının üzerine konur. Hemen ardından ikinci hareket olarak sağ elimiz avuç içi yukarı bakar şekilde dururken avucumuzu hafifçe kapatıp kolumuzu kendimize doğru çekeriz. Daha samimi, gelişinden memnun olduğumuz kişilere hitap etmek istersek kolumuzu kendimize çekme hareketini iki elimizle yaparız. Sevgilimize veya çok yakın kişilere hitap ederken ikinci hareketimiz sağ ve sol eller parmaklar açık vaziyette kalbimizin üzerine koyarız.

Nasılsın(Ne yapıyorsun): Sol elimiz yumruk ve elimizin üst kısmı yukarı bakacak şekilde dururken sağ elimiz sol elimizin üstüne bir kez vurur. Hemen ardından aynı elimiz avuç içi yukarı bakar şekilde hitap edeceğimiz kişiye doğru ileri gider.

İyiyim: Sağ elimizin parmak uçları bir araya toplanmış ve yukarı bakar şekilde iken bilekten birkaç defa ileri geri sallanır.

Kötüyüm: Sağ elimizin serçe parmağı açık ve yukarı bakar şekilde diğer parmaklar kapalı elimizin yan tarafı hitap ettiğimiz kişiye bakar şekilde iken bilekten birkaç defa ileri geri sallanır.

İnşallah: İki elimizin avuç içleriyle yanaklarımızı okşar gibi aşağı doğru bir defa indirdikten sonra hemen ardından iki elimizi de dua eder gibi semaya doğru uzatıyoruz.

Anladım: Sağ elimizi başımızın sağ tarafında başparmak hariç diğer parmaklar birbirine yapışık parmak uçları başımıza bakar vaziyette başparmak diğer parmakların iç kısmına doğru gelirken diğer parmaklarda onun yanına doğru gelir.

Ben görme engelliyim: Sağ elimizin işaret parmağı açık diğer parmaklar kapalı parmak ucunu iki göğsümüzün ortasına değdirirsek bu işaret ben demektir. Görme engelliyim derken sağ elimiz işaret parmağı açık diğer parmaklar kapalı parmak ucunu gözlerimizin biraz aşağısında her iki tarafa birer kez dokundurup hemen ardından iki elimizin avuç içleri bize bakar ve parmak uçları aşağı doğru vaziyetteyken bileklerimizden hareketle ellerimizi sağa sola birkaç kez sallarız.

Teşekkür ederim: Sağ elimizin parmakları aralı başparmak ve işaret parmağı çenemizin hizasından aşağı doğru inerken vücudumuzun önünde iki parmak birleşir ve hemen ardından aynı elimiz avuç içi yukarı bakar şekilde vücudumuzun önünden hitap edilen kişiye doğru ileri götürülür.

Rica ederim: Sağ elimiz parmakları aralıklı başparmak ve işaret parmak çenemizin hizasından aşağı doğru inerken vücudumuzu hafifçe geri çekiyoruz. Bu temenni

teşekkür ederim ifadesine benzerse de rica etmekte biraz yaptığımız güzel şeyden ötürü mutlu olma ifadesiyle karşı tarafa hislerimizi belli ederiz. Burada yüz mimikleri devreye girer.

Kolay gelsin: Sağ elimiz parmaklar açık başparmak ve işaret parmak uçları birbirine yapışık burnumuzun sağ ve sol çukur kısmına birer kez dokundurup hemen ardından aynı elimizin avuç içi yukarı bakar şekilde vücudumuzun önünden hitap ettiğimiz kişiye doğru ileri götürülür.

İyi günler: Sağ elimizin parmak uçları bir araya toplanmış ve yukarı bakar şekilde bilekten birkaç defa ileri geri sallanır. Bu işaret her zaman için iyi kelimesinin karşılığıdır. Sallamanın hemen ardından aynı elimizin başparmak hariç diğer parmaklar kapalı ve başparmak yukarı bakar şekilde dururken yere yatay pozisyona getirilir. Bu işaret de gün kelimesinin hareketidir.

Bu yazımda selamlaşma ile ilgili birkaç örnekle işaret betimlemesi yapmaya çalıştım. Ümit ederim ki bu dil deryasına dalmak hepimizin algılarını, fikirlerini genişletir. Bu betimlemelere bir yazı dizisi olarak devam etmeyi düşünüyorum. Tekrar görüşmek ümidiyle...